

Sochař Jiří Marek

Jiří Endler

Příloha Budišovského zpravodaje č. 1/2011

31. března 2011

Sochař Jiří Marek a jeho dílo mizející, objevované, ničené, věčné

Svého času se na tichém budišovském hřbitově ukrývala tujími zastíněná, nenápadná a přesto pozoruhodná památka moravského funerálního sochařství. Vyržela zde, navzdory přirozené člověčí touze po nenarušitelnosti místa věčného odpočinku čímkoli „venku za zdí“, ani ne čtvrt století. Příběh *Truchlicí ženy*, oplakávající předčasně zemřelého, jehož tu měla navěky chránit, vzešlé z pozhnaných rukou akademického sochaře Jiřího Marka, není bohužel výjimečný ani pro dějinnými vichřicemi zmítaný dvacátý věk, ani pro osudy díla jejího tvůrce.

Obr. 2

Velkomeziříčského rodáka Jiřího Marka (16. ledna 1914 v tamní Komenského ulici č. 9) není třeba vnímavému Budišovanovi představovat: s jeho pracemi se – možná nevědomky – setkává ve všední den i ve svátek, před školou i v kostele. Potkával by se s ním ovšem častěji, nebýt oněch historických kotrmelců, zvrátů a často i zkratů. Je zcela symptomatické, že polovina z jeho čtyř děl věnovaných Budišovu už v obci není. Zatímco dřevěnou plastiku *Sv. Judy Tadeáše* z roku 1949 nestihl za minulého režimu nikdo prohlásit za ideově závadnou či ji po změně poměrů z kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Gotharda ukrást, a zatímco sousoší skupiny dětí z boháneckého pískovce, někdy nazývané *Pionýři* a osazené v „truchlivém“ březnu 1953, dosud našťestí žádný obrazoborec nerozbil, příběh zdejšího zničeného pomníku T. G. Masaryka je smutně známý. Jiří Marek vytvořil Prezidenty Osvoboditele hned tři – pro Křižanov, Velkou Bíteš a Budišov. Křižanovští toho svého odhalili v říjnu 1938 (oficiální stránky obce uvádějí mylně o deset let starší údaj), následně ho schovali před okupanty, znovu osadili 8. července 1945, v roce 1984 o něj vynuceně opět přišli, při první příležitosti 11. března 1990 Masaryka znovu vztyčili a mají ho dodnes. V Bíteši před radnicí dnes najdeme alespoň „náhradní“ bronzovou bustu TGM od téhož tvůrce z roku 1991, když už původní kamenná socha, odstraněná nacisty a pak definitivně komunisty, skončila neznámo kde.

Obr. 3

Nejhůře dopadl Markův Masaryk budišovský a škody z první listopadové noci roku 1962, kdy zdejší pomník zakladatele naší státnosti (odhalený 15. srpna 1938 a znovu 5. července 1945) rozmlátili opilci motivovaní možná i něčím a někým jiným než jen diktátem alkoholu, jsou mnohem větší, než jeden prázdný podstavec, křičící na naše oči a svědomí z prostranství u staré školy.

Obr. 4

Druhým dílem Jiřího Marka, které nuceně opustilo své původní budišovské místo, byla právě ona *Truchlicí žena* ze hřbitova. (Na něm ostatně předtím šest let nuceně a tajně „pobýval“ i onen kamenný T. G. Masaryk: válku tu přežil zazděn.) Dnes ji najdeme v Brně, na největším pohřebišti v republice, nedaleko hrobu jejího autora. Sochař

přesídlil z Vysočiny do moravské metropole v roce 1946, prožil tu ještě téměř půl století a nikdy se nedozvěděl, že jedno z jeho napevno a „na věčné časy“ instalovaných děl ho sem z jeho rodného kraje následovalo.

Obr. 5

Na úplném začátku této cesty je tragická smrt patnáctiletého Vladimíra Borodajevského, syna správce budišovského velkostatku, na tuberkulózu 2. dubna 1945, pět týdnů před koncem války. Chlapec je poté pochován na budišovském hřbitově, Jiří Marek po jeho smrti začíná práci na *Truhlíci ženě* pro jeho náhrobek a okolo zatím běží dějiny. Dva dny před osvobozením Velkého Meziříčí, 7. května 1945, nacisté zmasakrují sedmapadesát členů tamního revolučního národního výboru, včetně řady sochařových přátel. Mrtvé prostě naházejí do řeky. (Tedy do dvou – Oslavy a Balinky – a Jiří Marek obětí tohoto tzv. Velkomeziříčského masakru, jejichž těla z vody sám vytahoval, vzdá

v roce 1946 čest dvěma pomníky na březích.) Majitel budišovského panství i statku JUDr. Richard Baratta-Dragono (1867–1946) je brzy po válce obviněn ze spolupráce s okupanty, přichází o veškerý majetek, 12. března prvního poválečného roku umírá ve sběrném táboře v Třebíči a spočine na tomtéž hřbitově, pro který vzniká *Truhlíci žena*. Správce zkonfiskovaného statku ing. Alexander Borodajevský (1901–1976) musí Budišov opustit. S manželkou Marií (1904–1986) si, ocejchováni „prací pro Němce“, nemohou vybírat. Zkoušejí žít a pracovat ve Vyklanticích u Pacova, pak v Dačicích a nakonec se vracejí do jejího rodného města, v němž se o něco dříve usazuje i tvůrce náhrobku jejich syna: do Brna.

Obr. 6

Jiří Marek se tu etabluje jako jeden z nejvýznamnějších moravských sochařů dvacátého století. Město, Moravu a Vysočinu okrášlí téměř sedmi desítkami monumentálních realizací ve veřejném prostoru, rozestých od Znojma po Ostravu. Pere se s nepřízní doby, někdy za cenu na sobě vyvzdorovaných kompromisů, někdy za cenu neodvolatelného „šlapání si po štěstí“. Pro katedrálu na Petrově smí uprostřed padesátých let zahájit práci na svém životním díle, *Křížové cestě*, podle představ brněnské kapituly i svých jí má zasvětit dva roky a netuší, že zápas s ní a o ni povede po zbytek života. Pracuje horečně a na přeskáčku, podle toho, jak se dohlížitelé vyspí a které z jeho konceptů zrovna shledají nezávadnými. Když má po třech letech práce, v roce 1957, hotových prvních osm výjevů, pustí se do dvanáctého a třináctého (1958–1959). Pískovcovou zvětšeninu prvního z této dvojice, obrazu *Ježíš na kříži umírá*, „drže“ umístí na velkomeziříčský hrob kněze a svého přítele Bohumila Buriana, který 29. dubna 1958 zemřel bezprostředně po „výslechu“ tzv. církevním tajemníkem ONV. Až po čtyřleté

pauze, v roce 1963, se dostane na vynechané jedenácté zastavení, v roce 1966 na čtrnácté. Udeří sedmdesátá léta a stále zbývá výjev devátý a desátý. Sochař předkládá kapitule hliněné modely jejich návrhů. Už „úporné, chvějivě zjitřené“ (charakteristika z pera básníka Ludvíka Kundery) figury prvních zastavení z let padesátých zaujaly neskrývanou expresivitou: prudké křivky a zdrsněné plochy zbývajících dvou nyní za takzvané normalizace nepokrytě stírají rozdíl mezi dávnými náboženskými výjevy – Ježíšova pádu pod křížem resp. jeho svlečení ze šatu – a aktuální pozemskou realitou ponížení jen zdánlivě jiného, chtějí nemlčet, obžalovávat, usvědčovat. Vedení brněnské kapituly, po roce 1968 ve změněném složení, návrhy odmítá a Jiří Marek modely zničí.

A vrací se k tomu, co je pro něj snad nejbytostnější a v jeho díle položkou nakonec nejkonstantnější – k tvorbě pro veřejný prostor. Ten v jeho podání není místem určeným k prvoplánovému zaplnění, ale skutečným duchovním prostorem, jehož obrys a obsah je třeba hledat, nahmatávat, nacházet a teprve druhotně promítat do kamene – prostorem čtyřrozměrným zásluhou otisku času, včerejšků a dávnověků. V předchozí fázi sochařova života se hluboká duchovní orientace jeho tvorby projevila v převážně náboženské tématice jeho děl a v jejich spojení ponejvíce s církevními stavbami, což korespondovalo s dobovým obnoveným uměleckým a lze říci i společenským zájmem o tradici českého baroka. V předsíní hlavního vchodu pod věží velkomeziříčského chrámu sv. Mikuláše takto najdeme ranou dřevěnou *Snímání z kříže* (posvěcena 30. října 1938), sochařovu absolventskou práci míněnou jako památník padlým s verši jeho uměleckého protektora a poté i přítele Jakuba Demla. (A zároveň první úspěch, vyjádřený čestným uznáním pražské Akademie výtvarných umění, uděleným ještě před završením studia. – Demlovu dětskou knížku *Marek Kralevic* pak Jiří Marek o dva roky později doprovodí jinotajnými obrázky ruských bohatýrů v září vycházejícího slunce nebo mouřenína připomínajícího Adolfa Hitlera.) Podvěží téhož chrámu zdobí také kamenná socha *Sv. Antonína Paduánského* (1940) a portál stráží mramorové a žulové reliéfy *Čtyř evangelistů okolo Beránka Božího* z let 1951–1953, tedy z doby, kdy nebylo vůbec jednoduché sakrální práce zrealizovat. (Usazeny 28. července 1954.) Další objekty s náboženskou tematikou – výjevy *Sv. Josef s Ježíškem* (1943) a *Dobrý pastýř* (1946) – stvořil Jiří Marek pro Zbraslav u Brna. A socha *Panny Marie* (1949) pro kostel sv. Václava v Hustopečích se stala dalším dílem, jehož osud změnila doba vlády všemocných a lhostejných. 26. února 1961 ve 3 hodiny 15 minut ráno se zřítíla tamní kostelní věž a prolomila střechu i klenbu lodi: přestože zůstal neporušený presbytář a sakristie, přestože boční kaple byla poškozena jen částečně a přestože ministerstvo školství a kultury minilo zbylé části kostela památkově ochránit, aparátčící na ONV v Břeclavi a jejich buldozery se ukázali býti nad zákon a nad sílu 1207 občanů, kteří odvážně podepsali petici za záchranu nejvýznamnější obecní památky. V září 1962 byl kostel srovnán se zemí a s ním zmizela i Markova *Panna Marie*.

Jistě i pod nepopiratelným vlivem vnějších okolností se Jiří Marek na konci čtyřicátých let přestává soustřeďovat jen na nábožensky orientovaná díla a aniž by opustil duchovní podstatu své tvorby, posouvá její těžiště k prožitku krajiny a přírody především rodné Vysočiny. Jeho dílo pomyslně opouští jak kostely, tak ustálenou formu figurálního výjevu. Začínají vznikat stěží zaškatulkovatelné práce, umístěné pod širým nebem a paradoxně zrovna v nesvobodné době od mnohého osvobozené: prý „rozsochaté fragmentární“ – podle vždy bystrého sochařova přítele Ludvíka Kundery.

Obr. 7
VIII

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

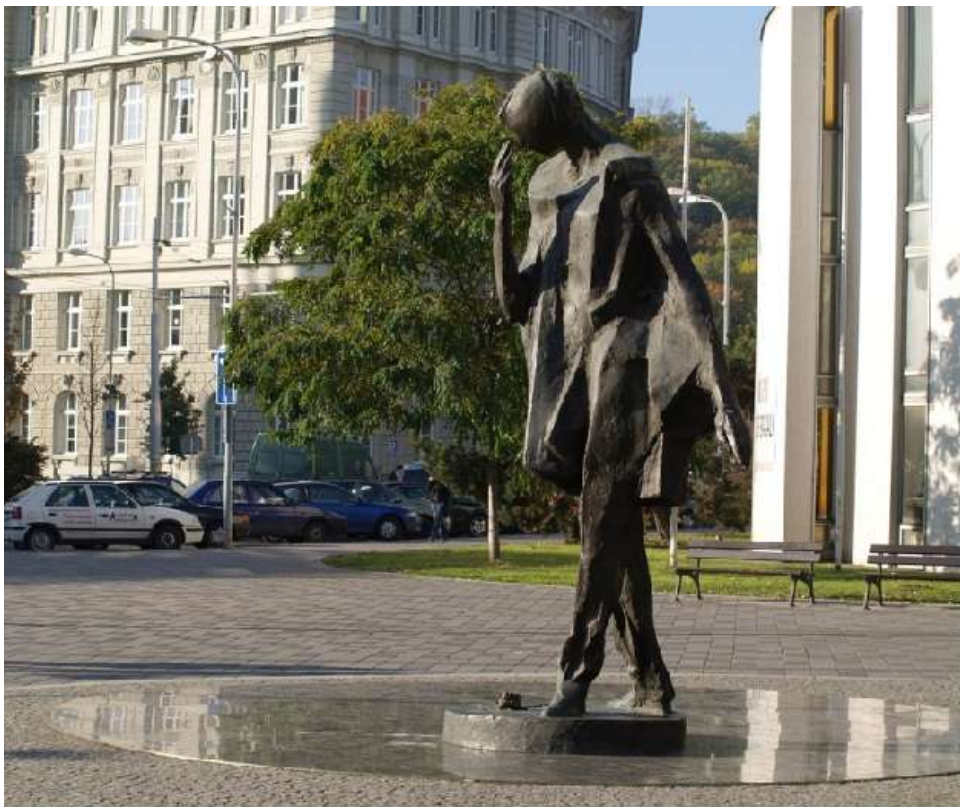
Přicházejí léta onoho nahmatávání prostoru a času, a nezřídka i způsobu, jakým Vysočinu už nahmatali jiní. Mnohdy jde přímo o „ohlasy“ na konkrétní díla: sem patří travertinové *Otvírání studánek* (1966), oslavující živly a génia Bohuslava Martinů uprostřed jezírka před budovou úpravný vody v brněnských Pisárkách, nebo třeba vápencový halasovský motiv *Já se tam vrátím* (1987), instalovaný v severobrněnských Řečkovcích a vyhlížející ze samého okraje básníkovy rodného města jeho milovaný Kunštát, kam se František Halas po smrti skutečně vrátil. Ale spadá sem také *Liška Bystrouška* (1983–1985), mající na rozdíl od předchozích abstraktně pojatých a

ztvárněných děl skutečně podobu onoho rozšafného zvířete s lidskou duší, jak ho známe z toho podivně kouzelného příběhu, v němž jsou lidé předobrazy zvířat a naopak – z příběhu Těsnohlídkova a Janáčkova, vedle jehož Památníku („Domečku“) bronzová socha stojí. Do okruhu lze říci typicky markovských muzikálních a poetických paralel inspirovaných díly jiných umělců patří i další „janáčkovská“ práce, v Ostravě umístěná *Sinfonietta*, v obecné rovině také vápencová *Hudba „znějící“* od roku 1969 v brněnských Černých Polích nebo kamenná *Sonáta* (1987) z prostranství před stejnojmenným hotelem v Hradci nad Moravicí. Duši země, pulsující krví řek, zhmotňuje znojemská *Morava* (1975) z tepané mědi, vápencová *Dyje* z téhož roku pro Břeclav nebo *Soutok* (1979), vyvedený opět v tepané mědi pro předprostor brněnského hotelu Voroněž. (O rok později vznikla kamenná verze pro sídliště Bystřec.) Sochařovu touhu nevidět pouze viděné a dohmátnout na samý prazákad přírody a života odráží vápencová *Buňka* (1969) před poliklinikou v Blansku i keramické *Zrození* (1972) zpřed brněnské nemocnice na Žlutém kopci, filozofičtější a syntetičtější pohled nabízí téměř devítimetrový – plošný, ale jen zdánlivě dvojrozměrný – *Strom života* (1975), vyrostlý před nemocnicí znojemskou. (Třímetrové *Mateřství* u velkomeziříčského Domu zdraví rozbil v polovině 60. let poryv větru.) Svůj slavný „seriál“ o rodném kraji zahajuje Jiří Marek v roce 1970 vápencovou *Vysočinou* pro Brno-Juliánov, pokračování napíše o jedenáct let později měděným motivem *Vysočina II*, umístěným v atriu nákupního střediska ve Žďáře nad Sázavou. Vyrcholením je ona kompozice *Já se tam vrátím*, označovaná jako *Vysočina III*; bude o ní ještě řeč i níže.

Obr. 11

(Pamětihodným odbočením od tohoto uměleckého i lidského směřování se stal v roce 1986 bronzový *Mim*, jemuž stál modelem Bolek Polívka. Byl určen pro prostranství před brněnským Mahenovým divadlem, něčí nesouhlas jej ovšem odeslal do parčíku při Kounicově ulici. V červenci 2002 byl *Mim* umístěn na Žerotínovo náměstí – na místo, kde před ním stával taktéž bronzový Klement Gottwald, hlavně ale ještě dříve první české divadlo v Brně. Jiří Marek nikdy žádného Gottwalda, Lenina ani jiného glorifikovaného zločince nevytvořil, jeho etickým „maximem“ v oblasti tzv. angažované tvorby byly sochy *Hutník* a *Družstevnice* pro Karvinou a zcela neideologicky pojaté památníky padlých rudoarmějců ve Svitavách a Hustopečích.)

Obr. 12

Je přitom zajímavé, jak málo podobné si pomyslné „díly“ onoho seriálu na téma Vysočina jsou. Jako by sochař (a nejen zde) pokaždé začínal od nuly a cíleně přistupoval k tomu nejdůležitějšímu – tématu – s čistou hlavou a čistým stolem. Zkušenost, rutina, vzor – cokoli, co by mu ulehčilo situaci, je potlačeno až ignorováno. Proto se od sebe zdánlivě tolik liší ony tři *Vysočiny* nebo některá zastavení *Křížové cesty*, na jejichž heterogenost a nesouslednost si Brňané dodnes tak těžko zvykají. A proto je také velmi těžké až nemožné vysledovat z chronologie díla Jiřího Marka to, čemu se obvykle říká

vývoj. Práce na sebe formálně ani stylově nenavazují, seriály jsou přerušovány, mezi „srdcem hnětené“ ódy na *Vysočinu* a *Sonátu* se vklíní zamýšlený a smutný *Mim*, analyzujícího tvůrce *Buňky* vystřídá syntetik, po klasické figurativní práci přijde na řadu totální abstrakce – a místo takzvané poučeného a mnoha sochařům tolik vlastního opisování od sebe sama sledujeme snad bezednou zásobu možných cest, jež vedou do mnoha Římů. Jiří Marek překvapoval (mnohé leckdy nikoli příjemně), mátl, ale co je podstatné: neopakoval se. Pracoval bez předsudků, své dílo neoprašoval, nezařazoval dodatečně do všemožných kontextů, nelpěl na něm jako na danosti či dogmatu: proto až do konce invencí, jakoby věčně začátečnickou vitalitou a svěžestí svých prací „stačil“ tvůrce podstatně mladším. „*Slovo umění moc neskloňoval. Uskutečňoval je,*“ pomozme si naposledy slovy Ludvíka Kundery.

Sochařovo výše nastíněné pohlčení a „oddání se“ inspiroující zemi neznamená ovšem v žádném případě rezignaci na myšlenkovou závažnost: vždyť po většinu uměleckého života si Jiří Marek paralelně s touto relativně svobodnou reflexivní tvorbou stále nese na zádech svůj kříž v podobě boje o petrovskou *Křížovou cestu*. Až když přichází nový čas, čas vracení Masaryků na náměstí a křížových cest do kostelů, může být boj završen. Brněnský biskup Vojtěch Cikrle a dómský farář Jiří Mikulášek v roce 1990 schvalují výsledné studie devátého a desátého zastavení (zhotovené tentokrát v patinované sádře) a Jiří Marek se pouští do poslední kapitoly své práce – bohužel nikoli jen na *Křížové cestě*. Završí ji v listopadu 1992, svou pozemskou pouť 16. února následujícího roku.

Obr. 13

Pochován je v Čestném kruhu brněnského Ústředního hřbitova, poblíž čtyř svých děl. Teprve o sedmáct let později, v roce 2010, se má ukázat, že je jich ve skutečnosti pět – a zde se opět vracíme k Budišovu, *Truchlící ženě* a příběhu manželů Borodajevských. Ti se poté, co se na stáří definitivně usadili v Brně, rozhodli pro přesun ostatků svého jediného syna ze stále „vzdálenějšího“ Budišova, ke kterému je

už kromě špatných vzpomínek nic nepojilo. 27. června 1969 opouští *Truchlící žena* Vysočinu a od onoho dne „v utajení“ dlí na brněnském vůbec největším pohřebišti v tehdejší Československu i dnešním Česku, v hloubi hledačům sepulkrálních památek vzdálené hrobové skupiny 68. (Z celkových neuvěřitelných sto třinácti.)

Podobným směrem putoval už o několik let dříve balvan z třebíčského syenitu pro hrob básníka a dramatika Jiřího Mahena, nejstarší funerální práci Jiřího Marka pro Brno. Tato kapitola sochařovy tvorby – náhrobky – je svědectvím o tom, jakého postavení v brněnském kulturním „světě“ Jiří Marek požíval: byl pověřen výzdobou místa posledního odpočinku hned několika zdejších velevýznamných osobností, nezřídka svých přátel.

Obr. 14

Umělcova dcera, sochařka Dana Marková (jablko spadlo hnedle pod strom), dodnes vzpomíná na otcovo vyprávění, jak horečně křížoval lesy u Velkého Meziříčí a hledal vhodný kámen pro hrob jedné z největších postav meziválečného Brna. „Přírodní“ koncepci náhrobku Jiřího Mahena vytvořil už v roce 1940 (rok po básníkově smrti) architekt František Kalivoda: nyní, o jedenáct let později, šlo o to ji doplnit dominujícím monolitem, jenž by ovšem na nevelké ploše hrobu nepůsobil brutalistně a nenarušil onen přírodní ráz. Dnes, jsa po více než půlstoletí obrostlý zelení, působí tento jistě více než tunový kus kamene téměř až nenápadně.

Obr. 15

Další náhrobek, který Jiří Marek v Brně zrealizoval, je zcela jiného druhu. Je naopak velmi nápadný a od vchodu na hřbitov okamžitě viditelný: nejedná se však o hřbitov Ústřední, ale židenický, druhý největší ve městě. Výrazná stěla s poloplastikou sokola stojí v záhlaví hrobu pětinasobného mistra světa v gymnastice a stříbrného muže z olympijských her v Amsterdamu 1928 Jana Gajdoše, který za svou protinacistickou odbojovou činnost zaplatil zdravím a nakonec i životem. V Kyjově nejen učil na gymnáziu, ale také vedl zpravodajskou skupinu, navíc připravující i sabotáže na železnici. V prosinci 1943 byl prozrazen, 18. ledna 1944 ve Vratislavi odsouzen hned za sedm paragrafů ke gilotině. Exekuce byla shodou šťastných náhod odložena, po čtyřech neléčených zápalech plic a transportu smrti do Cvikova se ale Jan Gajdoš vrací domů s fatálně podlomeným zdravím, tuberkulózou a počínající rakovinou. Válku přežije i nepřežije, umírá půl roku po jejím konci... Jiří Marek mu – znovu ve spolupráci s architektem Františkem Kalivodou – vzdá hold pískovcovým sokolem, nepokořeným a vzpínajícím se k nebesům.

Shoda smutných okolností tomu chtěla, že další tři náhrobní práce – opět pro Ústřední hřbitov – provedl sochař během jediného roku 1972. První z nich, a jednu z vůbec nejkrásnějších památek této s rozlohou 56 hektarů de facto největší umělecké galerie v republice, vytvořil na hrob muže nelehkého osudu, prezidenta Moravské advokátní komory z ožehavých let 1943 až 1945 Jaromíra Appela. Tento vynikající právník ze své funkce v té nejtěžší době bránil zrušení kanceláří advokátů nepohodlných protektorátní správě, prosadil, že nucené nasazení neznamenovalo zastavení praxe, že advokáti byli nasazováni pokud možno v místě profesního působiště a na lehčí práce... Ještě v roce 1949 obdržel uznání za účast v odboji: o rok později je – právě on, který témuž v minulosti zabraňoval – zařazen do tábora nucených prací. Po roce pak sice podmínečně propuštěn, rehabilitován ale až v roce 1969 – jedenáct let po smrti. Stěží si lze představit symboličtější uchopení jeho osudu než ono jakoby osekáné torzo z ušlechtilého alpského mramoru na jeho urnovém hrobě, a symboličtější tečku než nedávný podlý útok vandala, který torzovité postavě urazil další kus...

Když v roce 1969 Jiří Marek pracoval na své *Hudbě*, již obdařil náměstí SNP v brněnských Černých Polích, netušil, že o tři roky později bude vytvářet její kopii. Nad volbou motivu, jenž by navždy „rozezněl“ místo posledního odpočinku skladatele Viléma Petrželky, ovšem v roce 1972 neváhá. Jeden z Janáčkových nejoblíbenějších a nejúspěšnějších žáků, jenž už v jedenácti letech tvořil skladby pro čtyři housle a v šestnácti se odvážně pokusil dostat na Mistrovu varhanickou školu, třebaže do té doby nikdy nehrál na klavír, se záhy stal veledůležitou osobností hudebního Brna, a to i zásluhou svého pedagogického působení na konzervatoři a na JAMU. Dalo by se po přečtení předchozích řádků hovořit téměř o onom téměř mýtickém „šťastném dítěti“ – jenže osudy výjimečných si v Československu poloviny dvacátého století paradoxně bývaly zoufale podobné... 11. března 1948 je Vilému Petrželkovi zakázána výuka na JAMU a vzápětí je vyloučen ze Syndikátu českých skladatelů. Na rozdíl od Jaromíra Appela se alespoň dočkal nápravy ještě na tomto světě.

Obr. 16

Obr. 17

Třetí z náhrobních prací roku 1972 je pro Jiřího Marka nejsmutnější. Když se v roce 1946 přistěhoval do Brna, stal se tu jedním z jeho nejbližších přátel architekt Bohuslav Fuchs, tvůrce první funkcionalistické stavby v Československu – Zemanovy kavárny – a řady dalších úchvatných brněnských projektů: Hotelu Avion, Moravské banky, Městských lázní, obřadní síně Ústředního hřbitova, přestavby Domu umění... (Ostatně i regulačního plánu města.) Muž, jehož avantgardní budovy pomohly vytvořit z Brna moderní metropoli, zde velmi pomohl i zprvu nikterak známému sochaři: hloubku tohoto přátelství nakonec nejlépe dokládá fakt, že se Jiří Marek s rodinou na sklonku padesátých let přistěhoval do rodinné vily Bohuslava Fuchse pod Kraví horou, jím samotným vyprojektované a dnes hojně citované v literatuře věnované funkcionalismu. (Sochařka Dana Marková v ní dodnes bydlí.) Stane se tak právě v době, kdy je architekt vyakčněn nejen z pozice děkana Fakulty architektury a pozemního stavitelství Vysokého učení technického, ale i ze samotné školy, jejímž je historicky nejvýznamnějším pedagogem. A v roce 1961 dostane „nádavkem“ ve vykonstruovaném procesu dva roky nepodmíněně za údajné nezákonné obohacování – prý své práce podvodně vykazoval jako architekturu, ačkoli podle názoru vševědoucí strany měly hodnotu jen řemeslnou... Okresní prokurátor naštěstí shledal trest neúměrně nízkým, odvolal se a dříve, než stihli Bohuslava Fuchse odsoudit k trestu ještě vyššímu a skutečně zavřít, přišla všeobecná amnestie.

Obr. 18

Obr. 19

Poté právní rehabilitace, práce v oboru památkové péče, opět i tuzemské uznání (mezinárodní bylo samozřejmostí, vůbec první monografie vyšla už v roce 1929 ve švýcarské Basileji) a sedm let po politicky motivovaném odsouzení – snad aby ten absurdní příběh dostal ještě absurdnější pointu – uděluje tentýž režim Bohuslavu Fuchsovi titul národního umělce. Autonehoda v roce 1972 během cesty do Prahy, kde vyhrál soutěž o návrh dostavby zadního traktu Národního divadla, ale znamená upoutání na lůžko a brzký konec. Po něm k lůžku přichází přítel Jiří Marek a pořizuje posmrtný otisk rukou, zpod nichž vzešly všechny ty úžasné nákresy a plány. Bronzový odlitek pravice pak ve spolupráci se synem zemřelého, architektem Kamilem Fuchsem, umísťuje na náhrobek – jak jinak než v Čestném kruhu, pouhá tři místa od *Hudby* na hrobě Viléma Petrželky.

A epilogem celého tohoto příběhu je sotva dvacet metrů vzdálený hrob, na němž se nachází kopie onoho halasovského motivu téměř z jeho prologu – hrob samotného Jiřího Marka. V roce 1994 na něj mramorovou zmenšeninu dědečkovy kompozice *Já se tam vrátím* neboli *Vysočina III* vysekal jeho vnuk, syn Dany Markové – také Jiří Marek, také sochař a také vynikající. Kruh se uzavřel, a přesto nic nekončí.

Jiří Endler

* * *

Použitá literatura:

- Bukovský, J.: *Křížová cesta brněnského dómu sv. Petra a Pavla*. In Forum Brunense VI, 1994, s. 149–157.
- Burian, B. – Plichta, A.: *Kostely a kaple farnosti velkomeziříčské*. Tasov, M. R. Junová 1947.
- Čubrda, Z.: *Jiří Marek: Monumentální sochařská tvorba*. Brno, Svaz českých výtvarných umělců 1987.
- Endler, J.: *Příběhy brněnských hřbitovů*. Brno, Šimon Ryšavý 2010.
- Mikulášek, B.: *Vzpomínání na Jiřího Marka*. Velké Meziříčí – Třebíč 2009.
- Olič, J.: *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc, Votobia 1993.
- Samek, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1. A/I*. Praha, Academia 1994. 2. J/N. Praha, Academia 1999.
- Toušková, Z. – Smekal, R.: *Jiří Marek – rodák z Vysočiny*. Zbraslavský Herald (informační čtvrtletník Zbraslavi u Brna) IV, 2/2007, s. 8–11.
- Vernisáž stálé expozice sochaře Jiřího Marka na zámku ve Velkém Meziříčí* (text L. Kundera), Muzeum Velké Meziříčí 1995.
- Žák, M.: *Jiří Marek (1914–1993)*. Brněnský Metropolitan V, 1/2009, s. 10.

* * *

Jiří Endler (*20. 11. 1976 v Praze) absolvoval obor Mediální komunikace na Fakultě sociálních věd UK (2008), pracoval jako novinář, nakladatelský redaktor, editor klientských serverů. Nadšený amatérský kunsthistorik a regionalista, autor knihy *Příběhy brněnských hřbitovů* (nakl. Šimon Ryšavý, Brno 2010).

Obr. 20

Seznam fotografií

1. (na titulní stránce) Jiří Marek při práci v roce 1979. (Zdroj: sbírky Muzea města Brna)
2. Dřevěná plastika *Sv. Judy Tadeáše* (1949) umístěná v budišovském kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv. Gotharda.
3. Jiří Marek pracuje na sousoší dětí pro Budišov na počátku padesátých let.
4. Archivní snímek budišovského pomníku T. G. Masaryka, zničeného v roce 1962.
5. *Truchlící žena* ještě na budišovském hřbitově...
6. Náhrobek kněze Bohumila Buriana s pískovcovým výjevem *Ježíš na kříži umírá* (1959) na novém hřbitově Karlov ve Velkém Meziříčí.
7. Travertinové *Otvírání studánek* (1966) před budovou úpravní vody v brněnských Pisárkách.
8. Ještě jednou *Otvírání studánek*, považované pro svou proměnlivost z různých úhlů a „živelnost“ za nejkrásnější projev moderního sochařství pod brněnským nebem.
9. Vápencový motiv *Já se tam vrátím* (nebo také *Vysočina III*; 1987) v Brně-Řečkovících.
10. Bronzová *Liška Bystrouška* (1985) na Janáčkově náměstí v Brně.
11. *Vysočina II* (1981) z tepané mědi ve Žďáře nad Sázavou.
12. Bronzový *Mim* (1986) na brněnském Žerotínově náměstí.
13. *Truchlící žena* na Ústředním hřbitově města Brna.
14. Náhrobek básníka a dramatika Jiřího Mahena s použitím balvanu třebičského syenitu (1951; původní koncepce arch. František Kalivoda, 1940. Zdroj: Internetová encyklopedie města Brna).
15. Pískovcová stěla se sokolským motivem na hrobě mistra světa v gymnastice Jana Gajdoše (spolupráce arch. F. Kalivoda, po 1946).
16. Mužské torzo z alpského mramoru z roku 1972 na hrobě právníka Jaromíra Appela.
17. Vápencová plastika *Hudba* (původně z roku 1969, toto provedení 1972) usazená na travertinovém kvádru na hrobě skladatele Viléma Petrželky.
18. Bronzový posmrtný odlitek ruky architekta Bohuslava Fuchse (1972) na jeho hrobě.
19. Busta Jiřího Marka z posledních dnů jeho života, dílo akademického sochaře Františka Navrátila (*1932).
20. Motiv *Já se tam vrátím* (*Vysočina III*) na místě posledního odpočinku Jiřího Marka (předlohu vyvedl v mramoru po roce 1994 sochařův vnuk Jiří Marek ml.)

* * *

Příloha Budišovského zpravodaje č. 1/2011

Samostatně neprodejné

Vydává: Úřad městyse Budišov, IČO 00289159, tel. 568 875 110, e-mail: obec@mestysbudisov

Redakce: Karel Pavlíček (e-mail karel_pavlicek@volny.cz, tel. 568 875 212),

Mgr. Jiří Horák.

Technická realizace: Ing. Ladislav Dokulil

www.horacko.cz/budisov/zpravodaj

Vyšlo v Budišově dne 6. 4. 2011

Tisk Tiskárna Charvát, s. r. o., Velké Meziříčí